

TANULMÁNYOK

JAKAB ZSUZSA

KI ÉPÍTETTE BOLDOGKŐ VÁRÁT?

Azok számára, akik ismerik a történelmi Abaúj vármegye egyik legjobb állapotban fennmaradt, s az írott forrásokban is gyakran feltűnő várára vonatkozó szakirodalmat, furcsának tűnhet a kérdés: *Ki építette Boldogkő várát?* Hiszen a szerzők egy része a Tomaj-nemzetséghöz, közelebről pedig Jaak fia Tyba ispánhoz köti e vár építését.

E feltételezés alapja az az oklevél, melyben a zalavári konvent III. András királynak jelenti, hogy határjárást végzett Jaak fia Tyba comes rezi (Rezy) és zsidi (Syid) birtokán, „*quas rex Ladislaus bone memorie pro concambio possessionis sue et Castri Boldua uocati eidem contulerat*”¹. Ha az ebben szereplő castrum Bolduát azonosnak tekintjük Boldogkővel, akkor ez tekinthető a vár első említésének. Az oklevél kiadásának éve nem ismert, csak az, hogy szeptember 27-én kelt (*Datum tertia feria proxima ante festum beati Michaelis archangeli*²). A Hazai Okmánytár 1295 körülre keltezi az iratot, ám ez minden bizonnyal téves, hiszen Tyba ispán valamikor 1291-ben hunyt el,³ így az oklevél 1290. július 23. (III. András megkoronázása)⁴ és 1291. szeptember 27-e között keletkezhetett.

Fennmaradt továbbá IV. Lászlónak az az oklevele, melyben a király átadja a Zala megyei Rezy, Syd, Guelse és a veszprémi várhoz tartozó Zepene birtokokat „*comiti Tyba filio Chak pro Stephano magistro tauarnicorum domine Regine karissime consortis nostre, et fratribus suis pro concambio inter partes*”⁵. A birtokcsere az oklevélben foglaltak alapján 1280 körül történt. Karácsonyi János pontosítja a dátumot 1282. október 24-re teszi annak keltét, abból kiindulva, hogy az Szent-Lukács hetében, Szegeden kelt (*Datum in Zegued sabbatho proximo post festum beati Luce ewangeliste.*)⁶ s IV. László 1282-ben tartózkodott ez idő tájt Szegeden.⁷

Ez az oklevél azonban nem említi Boldua várát, de feltehető, hogy miután Tyba ispán és István tárnokmester eldöntötte, hogy mely birtokok kinek a tulajdonába kerüljenek, az uralkodó külön-külön iktatta be őket újdonsült birtokaikba, s valószínűleg ekkor kérhette

1 DL 93981. [Fotómásolat]; Hazai Okmánytár. Codex Diplomaticus patrius. Szerk. IPOLY ARNOLD–NAGY IMRE–VÉGHÉLYI DEZSŐ. Budapest, 1876–1891. VII. k. 198. sz. okl. 243–244. (a továbbiakban: HO); regesztája: SZENTPÉTERY Imre–BORSA Iván: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. 1290–1301. Budapest, 1987. II. k. IV. füzet, 269., 4400. oklevél, é. n. (a továbbiakban: BORSA 1987).

2 Uo.

3 HO VII. 243.; KARÁCSONYI JÁNOS: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. Hasonmás kiadás. Budapest, 1995. 1024. (a továbbiakban: KARÁCSONYI 1995); ENGEL PÁL: Középkori magyar genealógia. Arcanum DVD Könyvtár. IV. (családtörténet, heraldika, honismeret), Budapest, 2003. (a továbbiakban: ENGEL 2003).

4 SZÜCS JENŐ: Az utolsó Árpádok. Budapest, 2002. 446. [Milleniumi Magyar Történelem, Historikusok].

5 DL 93866. [Fotómásolat]; kiadva: HO VI. 186. sz. okl. 260–261.; SZENTPÉTERY IMRE: Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Budapest, 1943. 3185. (a továbbiakban: RA).

6 DL 93866. [Fotómásolat].

7 KARÁCSONYI JÁNOS: A hamis, hibáskeltő és keltezetlen oklevelek jegyzéke 1400-ig (a pótlásokkal kiegészítve). Szeged, 1988. XVII. (AETAS könyvek. I. Szerk. Koszta László.) 138–139.

Tyba ispántól Rezy és Zsid birtokokért cserébe Boldua várát. De hogy mi történt pontosan a két oklevél kiadása közötti közel tíz esztendőben, a források hiánya miatt sajnos nem tudjuk.

K. Végh Katalin és Györffy György úgy véli e két oklevél ismeretében, hogy Boldogkő vára 1280 körül már állt.⁸ Sőt K. Végh azt is valószínűnek tartja, hogy a vár építése a Tomaj-nemzetséghez fűződik, s lehetséges szerinte, hogy maga Tyba ispán építtette.⁹ Engel Pál is úgy véli, hogy Tybáé volt a vár és 1282-ben lett királyi birtok, de ő nem szól a vár építtetőjéről.¹⁰ Fügedi Erik viszont osztja K. Végh azon véleményét, hogy Jaak fia Tyba lehetett az építtető, s úgy véli, hogy 1282 szeptemberében már létezett a vár, ugyanakkor viszont megjegyzi, hogy sem a Tomaj nemzetség abaúji birtoklására, sem a vár keletkezésére nincsenek pontosabb adataink.¹¹

A Tomaj-nem itteni birtoklása valóban nem igazolható minden kétséget kizáróan. Habár a Tomaj-nemzetség ágai Erdélyben, Nógrád megyében, Szolnok-Doboka megyében, Hevesben, Szabolcsban, Komárom megyében, Közép-Szolnok megyében, Tornában, Zemplénben, Szerémben, Zalában is bírtak területeket,¹² abaúji birtokaikra vonatkozóan nem ismerünk adatokat. A Györffy György történeti földrajzában szereplő, Abaúj vármegye 13. század végi birtokviszonyait ábrázoló térkép is ezt támasztja alá. Györffy Boldogkőt ekkor már királyi várként tünteti fel, s a Tomaj nemzetség mint birtokos nem is szerepel e térképen, ugyanakkor jól látható, hogy nagy birtoktesttel rendelkeztek itt az Abák, melyek északról és délről szomszédosak is Boldogkővel, illetve a körülötte fekvő királyi és kisebb nemesi birtokkal.¹³ Sós István éppen Györffyre hivatkozva nem tartja valószínűnek, hogy Boldogkő várát a Tomaj-nem kezdte el építeni. Meglátása szerint egy ilyen mérvű építkezést nehéz kis méretű birtokkal rendelkező családnak kötni, még ha ez a korban – igaz más típusú épületeket produkálva – jellemző is volt. Azt sem tartja biztosnak, hogy az elcserélt „*Castrum Boldua*” megegyezik a ma ismert várral, mivel erre nézve pontos adat nincs. Továbbá véleménye szerint figyelembe kell venni azt a tényt is, hogy a környéken ez időben épült kővárak többsége az Abákhoz kapcsolható.¹⁴ A mai Borsod-Abaúj-Zemplén megye várait feldolgozó, 2007-ben megjelent topográfia szerzői is hasonló véleményt fogalmaznak meg, mint Sós. Nem tartják egyértelműnek „*Castrum Boldua*” azonosítását Boldogkővel, főleg amiatt, hogy a Tomaj-nem abaúji birtoklására más adatok nem állnak rendelkezésre. Végül nem zárják ki annak lehetőségét sem, hogy Boldogkő építése az Aba-nemzetséghez, esetleg épp Amadé nádorhoz lenne köthető.¹⁵

8 K. VÉGH KATALIN: Boldogkő várának feltárása. *Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, VI. (1966) 110. (a továbbiakban: K. VÉGH 1966); GYÖRFFY GYÖRGY: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. Budapest, I. k. 1987. 70. (a továbbiakban: GYÖRFFY 1987).

9 K. VÉGH 1966. 110.

10 ENGEL PÁL: Magyarország világi archontológiája. 1301–1457. I-II. k. Budapest, 1996. 283. (a továbbiakban: ENGEL 1996).

11 FÜGEDI ERİK: Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon. Budapest, 1977. 111. (a továbbiakban: FÜGEDI 1977).

12 KARÁCSONYI 1995. 1014–1027.

13 GYÖRFFY 1987. 51.; az Abák birtokviszonyaihoz l. még: KARÁCSONYI 1995. 52–85.

14 SÓS ISTVÁN: A boldogkői vár a 17. századi inventáriumok tükrében. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XLI. (2002) 10.; l. még: FÜGEDI 1977. 63.; FELD ISTVÁN–JUAN CABELLO: A füzéri vár. Miskolc, 1980. 89–113. (a továbbiakban: FELD–CABELLO 1980); JAKAB ZSUZSA: A középkori várak történeti szerepének megítélése Magyarországon Abaúj vármegye példáján. Kézirat. Miskolc, 2005. 32–35.

15 NOVÁKI GYULA–SÁRKÓZY SEBESTYÉN–FELD ISTVÁN: Borsod-Abaúj-Zemplén megye várai az őskortól a kuruc korig. *Castrum Bene Egyesület – Herman Ottó Múzeum, Budapest–Miskolc, 2007. 21.* (Magyarország várainak topográfiája, I. Borsod-Abaúj-Zemplén megye régészeti emlékei, 5.) (a továbbiakban: NOVÁKI–SÁRKÓZY–FELD 2007).

A fentiek alapján, s a probléma alaposabb vizsgálata végett célszerű megvizsgálunk azt, hogy kik építették, építhették a vármegye többi várát. Abaúj általam ismert 19 várából 17 vár esetében biztos illetve az eddigi kutatások alapján valószínűsíthető, hogy használták az Árpád-kor idején, valamint a 14. század első évtizedeiben. Ezek a következők: Abaújszina (Seňa); Abaújvár, Eszkáros (Skároš), Füzér, Füzér-Örhegy, Gönc-Amadévár, Idabukóc (Bukovec), Kassa (Košice)-Várhegy (Hradová), Regéc, Nagyszalánc (Slanec), Novajidrány-Sárvár, Petőszinye (Svinica), Ránkfűred (Herľany), Somodi (Drienovec), Tarcavajkóc (Vajkovec), Jászóváralja (Jasov) és természetesen Boldogkő. Nagyida vára már a 15. század folyamán, valószínűleg 1411–1414 között keletkezett a Perényiek váraként,¹⁶ az Alsómislye közelében található erődítményt pedig szlovák kutatók ugyancsak 15. századi, husziták által emelt várnak tekintik.¹⁷

Abaújvár, mint ispánsági központ még a 11. század során épült föld-faszerkezetű sáncvárként. Kézai Simon krónikája Aba Sámuel királyt (1041–1044) tartja a vár építőjének.¹⁸ Györffy a 10. század végére vezeti vissza eredetét, szerinte a Szina melletti elavult Óvár helyett építették fel.¹⁹ Kristó Gyula úgy véli, hogy Aba Sámuel nem uralkodása három évében emelte a várat, hanem a házasságkötésétől (1010) 1044-ig tartó időszakban.²⁰ Bóna István a név, a krónikás emlékezet, a régészeti leletek és az ásatási megfigyelések alapján 1000 utánra, 1010 körülre keltezi a vár keletkezését.²¹ Az eltérő datálás ellenére a kutatók abban egyetértenek, hogy az építető az Aba nem őse, Sámuel volt. 1280 és 1300 között egy ismeretlen hatóság ad itt ki oklevelet.²² Györffy a 13. század végének birtokviszonyait bemutató térképén királyi birtokként ábrázolja az ekkorra már jelentőségét veszített várat, csakúgy mint a közelében fekvő Szinát, ahol 1288 és 1300 között az újvári ispán, a XIV. század elején pedig egy ismeretlen hatóság datál.²³ 1317 és 1332 között Abaújvárról már a Drugethek kelteznek okleveleiket.²⁴

Az Abaújvártól körülbelül 10 km-re északra fekvő Abaújszina közelében feltételezett erősség kapcsán számos probléma vetődik fel, mind az építési ideje, mind építetőjének személye vonatkozásában. Györffy az Abák korai erősségeként értelmezi Óvárt, csak hogy a Györffy által megjelölt területen még nem folyt ásatás, sőt régészeti terepbejárásról sincs tudomásom. Mindhárom katonai felmérés térképén szerepelnek azonban Abaújszina mellett szabályos, négyszögletes sáncok.²⁵ Az I. katonai térképen olvasható is az „alte Schanz” megnevezés. A sánc azonban hatalmas kiterjedésű, mintegy 500 × 500 méteres, tehát sokkal nagyobb, mint Abaújvár, vagy akár Borsod ispánsági vára. Emellett a sánc alakja is sokkal szabályosabb, mint a korai ispánsági váraké. Sárközy Sebestyén szerint lehetséges, hogy nem is középkori eredetű, hanem 1527 után, az 1530-as években

16 CSÁNKI DEZSŐ: Magyarország történelmi földrajza a Hunyadiak korában. I. k. Budapest, 1890. 197. (a továbbiakban: CSÁNKI 1890).

17 Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku, 1979/1980. 75. 77.

18 KRISTÓ GYULA: A vármegyék kialakulása Magyarországon. 1988. 400. (Nemzet és emlékezet) (a továbbiakban: KRISTÓ 1988); SÁRKÖZY SEBESTYÉN–NOVÁKI GYULA–SÁNDORFI GYÖRGY: A történelmi Abaúj-Torna megye várai (Az őskortól a kuruc korig.) I. Történeti Közlemények Abaúj-Torna vármegye és Kassa múltjából. Új Folyam. I. sz. Forró, 1997. 32. (a továbbiakban: SÁRKÖZY–NOVÁKI–SÁNDORFI 1997).

19 GYÖRFFY 1987. 61.

20 KRISTÓ 1988. 400.

21 BÓNA ISTVÁN: Az Árpádok korai váiról. Debrecen, 1995. 30. (a továbbiakban: BÓNA 1995).

22 HO VII. 327., 287. okl.; HO VII. 332–333., 295. okl.; GYÖRFFY 1987. 60., 62.

23 GYÖRFFY 1987. 51., 148.

24 NOVÁKI–SÁRKÖZY–FELD 2007. 15.

25 Az első katonai felmérés. Digitális kiadás. Arcanum, Budapest, 2004.; A második katonai felmérés: Magyar Királyság és a Temesi Bánság. Digitális kiadás. Arcanum, Budapest, 2005.; III. katonai felmérés fotómásolata a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárban.

létesült, bár nem lehetetlen, hogy ez egy korábbi objektumra épült rá.²⁶ Egy középkori vár meglétét támasztanak alá ugyanakkor a Szina melletti Óvárra vonatkozó 1255²⁷ és 1317²⁸ évi okleveles adatok is. Györffy feltételezése azonban, miszerint a Szina mellett fekvő vár korábban épült, mint Abaújvár, nem bizonyítható egyértelműen, mivel csak az Óvár–Újvár névváltás alapján keltezi korábbra az előbbi erősséget. Bóna István ugyanakkor általánosan kétségbe vonja a Györffy által feltételezett 10. századi nemzetségi várak létét.²⁹ Ha elfogadjuk Györffy – véleményem szerint is kevésbé valószínű – nézetét, akkor szinte biztos, hogy e vár építése is az Abákhoz köthető. Ha nem, akkor még kevesebb támpontunk van az építető személyét illetően, így ezzel kapcsolatban nem is indokolt találgatásokba bocsátkozni.

A kővárak közül legkorábban Füzér vára épült fel, még a tatárjárás, pontosabban valamikor 1235 előtt. A vár birtokosaként feltűnő „Kompolt” nemzetség illetve az ebből származó „Andronicus” neve a középkori forrásokban többé nem fordul elő.³⁰ Györffy véleménye alapján azonban Simon Zoltán igen valószínűnek tartja, hogy az Aba nemzetség egyik ágát kell értenünk e megnevezés alatt. E feltevést az Árpád-kori Újvár megye birtokviszonyaira, valamint a két névnek (Kompolt, Andor) az Abák által való használatára alapozzák.³¹ Ám – amint Nováki és szerzőtársai említik – az sem zárható ki, hogy a pataki erdőispánság bővítése során maga II. András emeltette.³² 1270-ben mindenesetre Rosd nembeli Mihály és fivére Demeter kapja meg Füzért és tartozékait hűséges szolgálatai fejében V. Istvántól.³³ A vár 13. század végi sorsa nem ismert, de Simon feltételezi, hogy hasonlóan a többi, környékbeli várhoz, Amadé tette rá a kezét, majd a rozgonyi csata után újra mint királyi vár bukkan fel.³⁴ 1342-ig pro honore a Drugethek fennhatósága alatt állt.³⁵

Göncöt, mely a vizsolyi ispánsághoz tartozott, Györffy szerint IV. László uralkodása alatt szerezték meg az Aba nemzetség tagjai, s ezután építették fel várukat a település közelében.³⁶ Fügedi úgy véli, hogy a vár építése valószínűleg 1270 után indult meg, mivel Füzér határjárásában (1270) még nem említik, s az egri püspök és káptalan között a bortizedre vonatkozó megegyezés sem szól róla.³⁷ Feld István szerint az, hogy a határjárás nem említi, még nem zárja ki a vár meglétét.³⁸ A vár építetőjének a régebbi szakirodalom, valamint a népszerűsítő irodalom többsége Amadé nádort tartja,³⁹ de Sárközy és szerzőtársai véleménye szerint ez nem igazolható, csak az tekinthető biztos-

26 Sárközy Sebestyén szóbeli közlése.

27 WENZEL GUSZTÁV: Árpád-kori új okmánytár. Codex diplomaticus Arpadianus continuatus. Budapest, 1873. XI. k. (1000–1270) 410. 286. sz. okl. (a továbbiakban: ÁUO).

28 Anjou-kori Okmánytár. Codex Diplomaticus Hungaricus Andegavensis. Szerk: NAGY IMRE–TASNÁDI NAGY GYULA. I. k. Budapest, 1878. 422. (a továbbiakban AO); GYÖRFFY 1987. 148.

29 BÓNA 1995. 47.

30 SIMON ZOLTÁN: A füzéri vár a 16–17. században. Miskolc, 2000. 10. (a továbbiakban: SIMON 2000).

31 Uo.

32 NOVÁKI–SÁRKÖZY–FELD 2007. 52.

33 GYÖRFFY 1987. 82.; SIMON 2000. 10.

34 SIMON ZOLTÁN: A füzéri vár az újabb kutatások tükrében. *Castrum* 1. (2005/1.) 47.

35 ENGEL 1996. 314.

36 GYÖRFFY 1987. 89.

37 FÜGEDI 1977. 138.

38 FELD–CABELLO 1980. 12., 13., 8. jegyz.; FELD ISTVÁN: A gönci Amadé-vár. *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XXII–XXIII. (1983–1984) 65–66. (a továbbiakban: FELD 1985).

39 Magyarország vármegyéi és városai. I. Szerk. BOROVSKY SAMU–SZIKLAY JÁNOS. 1896. 480. (a továbbiakban: SZIKLAY–BOROVSKY 1896.); BALOGH GYULA–BURKUS MIHÁLY: Zempléni hegység. Útikalauz. 1967. 176. (a továbbiakban: Zempléni hg. 1967).

nak, hogy az építető az Aba nemzetség Amadé ága volt.⁴⁰ Csoma József, Karácsonyi és Engel nemzestáblái alapján⁴¹ az tétélezhető fel, hogy az Amadé-ágból a vár építetőjeként Amadé mellett szóba jöhetnek testvérei Finta és Péter, de akár apjuk, Dávid is, aki 1269-ben újvári ispán volt, de még 1280-ban is említik a források.⁴² A vár első okleveles említése egyébként 1288-ból származik, ekkor egy másik birtokadományozással kapcsolatban megemlíti az uralkodó, hogy Leszteméri Péter az ő hű szolgálatában Gönc vára alatt szeme láttára esett el.⁴³ A fenti adatokat összegezve az állapítható meg, hogy a területen minden valószínűség szerint az Aba nemzetség Amadé ága építette fel a várat 1271–1288 között. Ezekben, s az ezt követő években pedig a vár Amadé kezén volt, aki Göncön rendezte be udvartartását. Ezt bizonyítja számos oklevél, melyet Amadé az 1290-es évektől 1310-ig Göncön adott ki – hogy magában a várban, vagy a településen, arról megoszlik a kutatók véleménye. Amadé halála, illetve a rozgonyi csata után Károly király valószínűleg Drugeth Fülöppel megostromoltatta és elfoglalta az erősséget. Az ostrom pontos ideje nem ismert, az Amadé-fiak ismételt hűtlenségének következményeként 1317 végére, vagy 1318 elejére tehető.⁴⁴ Engel Pál úgy véli, hogy 1317-ben zajlott az ostrom, s a várat a regéci ispán Petenye fia Péter védte.⁴⁵ Ezt a véleményt Kristó Gyula is osztja.⁴⁶ Ettől az ostromtól kezdve az újvári ispánságot viselő Drugeth család birtokolta honorbirtokként 1342-ig.⁴⁷

Szalánc földje a 13. század második felében részben egy bizonyos Mykocha kezén volt, tőle V. István elkobozta és 1270-ben Básztyély nembeli Reynold mesternek adta. Szaláncnak a füzéri uradalommal határos része 1270-ben Aba nembeli Chama fia Péter birtoka, s a későbbiekben is a nemzetség kezén volt.⁴⁸ IV. László 1281-ben Aba Finta nádor ellenében ostromolta Nagyszalánc várát.⁴⁹ A vár építetőjének Győrffy Aba nembeli Dávid fia Finta nádort tartja.⁵⁰ Fügedi ezzel szemben nem tekinti Fintát az erősség építetőjének, bár elismeri, hogy ő védte azt az 1281. évi ostrom során.⁵¹ Engel Pál viszont Aba nembeli Chama fia Pétert, a szalánci ág őst véli a vár építetőjének.⁵² E kérdésben biztos megállapításokra tehát aligha juthatunk. 1329–1330-ban mindenesetre az Aba nembeli Szalánciak itteni uradalmukat a várral együtt Drugeth Vilmosnak adták cserébe az utóbbi Sáros megyei uradalmáért, tehát nem pro honore lett a Drugetheké, hanem örökbirtokként. Csoma József úgy fogalmaz, hogy a király elcseréltette Nagyszaláncot nádorispánjával, s Fügedi véleménye is az, hogy a Szalánciak nem önszántukból egyeztek bele a cserébe.⁵³

40 SÁRKÓZY–NOVÁKI–SÁNDORFI 1997. 50., 64. jegyzet.

41 CSOMA JÓZSEF: Abaúj-Torna vármegye nemes családjai. Kassa, 1897. I. 16. (a továbbiakban: CSOMA 1897.); KARÁCSONYI 1995. 17.; ENGEL 2003.

42 CSOMA 1897. I. 16.

43 HO VI. 330–332., 239. okl.; GYÖRFFY 1987. 88.

44 SZIKLAY–BOROVSKY 1896. 480., 533.; CSOMA 1897. 29–30.; IVÁNYI BÉLA: Gönc szabadalmas mezőváros története. Karcag, 1926. 6. (Reprint: Miskolc, 1988.); ZEMPLÉNI hg. 1967. 176.; GYÖRFFY 1987. 89.; FÜGEDI 1977. 138.; FELD 1985. 68–69.; SÁRKÓZY–NOVÁKI–SÁNDORFI 1997. 52.

45 ENGEL 1996. 320., I. még: NOVÁKI–SÁRKÓZY–FELD 2007. 48.

46 KRISTÓ GYULA: I. Károly király harcai a tartományurak ellen (1310–1323). *Századok*, 137. (2003/2) 330. (a továbbiakban: KRISTÓ 2003).

47 ENGEL 1996. 320.

48 GYÖRFFY 1987. 141.

49 Uo.

50 Uo. 142.

51 FÜGEDI 1977. 194.

52 ENGEL 1996. 420.

53 CSOMA 1897. 20.; FÜGEDI 1977. 194.

A Novajdrány melletti, egyenlőre lokalizálatlan Sárvárról egyetlen, év nélküli oklevelés említés maradt fenn, mely valamikor 1288 után és 1304. január 21. előtt kelt.⁵⁴ Eszerint Amadé nádor perbe fogta Bárcai Elias fia Enockot, aki sárvári várnagyságában (*castellacio*) 80 márka kárt okozott neki a vár melletti jobbágyság adóztatásával.⁵⁵ Kristó Gyula a tartományurakra vonatkozó adatok alapján azt valószínűsíti, hogy Amadé – Csák Mátéhoz hasonlóan – a megyeszervezet mellett, azon belül önálló várszervezetet hozott létre. Az így létrejövő várispánságok, várkerületek egyben adózási egységek is lehettek.⁵⁶ Nováki és szerzőtársai szerint, amennyiben Kristó megállapítása helytálló, Sárvár Aba Amadé gönci székhelyű tartományuraságával függhetett össze. A környék váraival kapcsolatos vizsgálódások alapján úgy vélik, hogy Sárvár építői az Aba nemzetség tagjai lehettek a 13. században.⁵⁷

A mai Idabukóctól (Bukovec) nyugatra fellelhető vár⁵⁸ helyét 1330-ban az Aba-nembeli Csirkék,⁵⁹ 1332-ben pedig Csirke István fiai és Ruszkai Izsóp osztozása során említik.⁶⁰ Karácsonyi az Abák birtokviszonyait vizsgálva azt feltételezi, hogy az 1330. évi oklevélben felsorolt települések korábban is az Aba-nemé voltak, de azokat később eladták, vagy más módon idegen kézre kerültek.⁶¹ Györffy György és Draskóczy István megerősíti Karácsonyi ezen vélekedését. Szerintük az Ida felső szakasza, vagyis a Kisidától Hilyóig tejedő terület az Aba-nem földje volt a 13. század első felében (E területen belül fekszik a mai Idabukóc). Véleményüket az az 1247. évi oklevél támasztja alá, melyben Mátyás szepesi prépostot beiktatják Aba nembeli György fia Péter Idától keletre fekvő öröklött birtokaiba, amelyeket Péter valamikor 1247 előtt adott el a prépostnak. (Aba nembeli) Chemper testvére Pousa, a Baskiak őse azonban elfoglalta e földet, de miután a vizsgálat során egyértelműen kiderült, hogy e terület korábban valóban György fia Péter birtoka volt, a prépostot beiktatták, s földjét elhatárolták.⁶² Györffy szerint a későbbiekben az Aba-nemtől vétel útján szerezte meg Mátyás prépost testvére, Antal, Draskóczy ezzel szemben úgy véli, hogy a vidék a préposztról szállt Antalra, aki annak unokaöccse volt.⁶³ Antaltól Ruszkai Benedek vérdíja fejében a szomszédos Semsén is birtokos Ruszkaiak szereztek meg. E földekből egy darabot Tahi Sükösd nyert el párbajban a Ruszkaiaktól. Egy 1280. évi adatból az derül ki, hogy Amadé-ágbeli Dávid és fiai nagy költségen szereztek vissza Kisidát vagy Felidát, Pólyit és Gárdot Tahy Sükösdötől.⁶⁴ Karácsonyi azt feltételezi, hogy e birtokok egy rokoni osztozás során jutottak később a Csirke-ág kezére, mivel szerinte I. Amadé atyja Dávid és Csirke István atyja Izsák testvérek, Ábrahám fiai

54 A dátumhoz l.: GYÖRFFY 1987. 142.; DL 75196. A középkori Magyarország levéltári forrásainak adatbázisa. Magyar Országos Levéltár, Arcanum Adatbázis Kft.

55 GYÖRFFY 1987. 138.

56 KRISTÓ GYULA: A feudális széttagolódás Magyarországon. 1979. 195–196.

57 NOVÁKI–SÁRKÓZY–FELD 2007. 149. L. még: FELD–CABELLO 1980. 12–13.; SÁRKÓZY SEBESTYÉN–NOVÁKI GYULA: A történelmi Abauj-Torna megye várai. (Az őskortól a kuruc korig.) II. *A Miskolci Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, XL. (2001) 169. (a továbbiakban: SÁRKÓZY–NOVÁKI 2001).

58 SLIVKA, MICHAL–VALLAŠEK, ADRIÁN: Hradý a hrádky na východnom Slovensku. Košice, 1991. 108. (a továbbiakban: SLIVKA–VALLAŠEK 1991).

59 AO. II. 515–517., 443. okl.

60 GYÖRFFY 1987. 94.

61 KARÁCSONYI 1995. 58.

62 GYÖRFFY 1987. 93.; DRASKÓCZY ISTVÁN: Adatok a Mátraalja és az Ida völgye középkori település- és agrártörténetéhez (XIII–XIV. század). *Agrártörténeti Szemle*, 1977/3–4. 362. (a továbbiakban: DRASKÓCZY 1977).

63 Uo.

64 FEJÉR GEORGIUS: *Codex Diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Budae, V/3. 61–63. (a továbbiakban: CD); HO VI. 264., 190. okl.

voltak.⁶⁵ Az Engel Pál által készített nemzetségtábla tanúsága szerint azonban Dávid és Izsák nem testvérek, hanem unokatestvérek lehetnek.⁶⁶ Ez azonban nem fontos abból a szempontból, hogy hogyan jutottak hozzá a Csirkék a fent nevezett birtokokhoz. Egy 1307. szeptember 21-én kelt oklevélből – melyben Pál magister Scepus-i prépost a jászói konvent előtt előadja, hogy Izsák fia Csirke István, egyházának Felida és Zsebes nevű birtokát, továbbá magát az egyházat tartozékaival együtt elfoglalta és jogtalanul magánál tartja – derül csak ki, mi is történt valójában.⁶⁷ Valószínűleg az Amadék bukásával a Csirkék is elvesztették birtokaikat, melyeket csak 1323-ban kapták vissza.⁶⁸ E területek eddig az időpontig Fülöp nádor kezén voltak, de Draskóczy kérdésesnek tartja, hogy a nádort törvényesen beiktatták-e ezen birtokokba.⁶⁹ Tehát az Ida völgyének számos birtokosa volt a 13–14. században, de az sajnos nem derül ki, hogy melyikük építette a mai Idabukóc közelében állt, ismeretlen nevű várat. Mindenesetre gyanítható, hogy a hatalmas és befolyásos Amadé-ág, miután visszaszerezte a területet. Mindenféleképpen további kutatások szükségesek a kérdés tisztázásához.

Több kutató úgy véli, hogy a Kassa feletti várat is az Amadé-ág, esetleg maga Amadé nádor emeltette valamikor 1304–1311 között,⁷⁰ abból a célból, hogy a várost minél jobban a befolyás alá vonja, de a vár egyes feltételezések szerint befejezetlen maradt. Ebben nyilván szerepet játszott Amadé 1311-ben bekövetkezett halála, s az 1312-ben a fiai által megkötött szerződés, melyben lemondanak Kassáról, s többek közt megígérik, hogy több várat nem építenek.

Regéc legkorábbi részei eddigi régészeti adatok alapján 1300 körül épültek.⁷¹ A 14. század elején pedig Amadé nádor Regécen ad ki két oklevelet.⁷² Tehát a település, s az ekkorra már valószínűleg felépült vár ez idő tájt Abák által birtokolt területen feküdt, ezért ugyancsak feltehető, hogy az Amadé-ághoz köthető az építése. 1311 után királyi vár lett.⁷³ Az uralkodó Petenye fia Péternek adományozta új szerzeményét, aki azonban fellázadt, így a király feltehetően 1317-ben elkobozta a várat.⁷⁴ Ettől kezdve 1342-ig honorbirtokként a Drugethek kezén találjuk.⁷⁵

Somodiról mindössze annyit tudunk meg, hogy a 14. század elején az abaújházi ispán fennhatósága alatt állt. Első említése 1317-ből való, de említik 1331-ben is.⁷⁶

Abaúj írott forrásokban nem szereplő várai esetében csak annyit lehet megállapítani, hogy mely nemzetség birtokán voltak találhatóak a vizsgált korszakban, de ebből

65 KARÁCSONYI 1995. 65.

66 ENGEL 2003.

67 Anjou-kori Oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia (1306–1310). Szerk: KRISTÓ GYULA. II. k. Budapest–Szeged, 1992. 108., 238. okl. (a továbbiakban: AOkI).

68 AOkI VII. k. 250., 536. okl.

69 DRASKÓCZY 1977. 362.

70 VARSÍK, BRANISLAV: Osídlenie košickej kotliny. I. k. Bratislava, 1964–1977. 170.; HALAGA, ONDREJ R.: Boj Kosič proti oligarchii Omodejovcov a Matuš. *Trenčiansky. Historický časopis*. 44. (1986) 329.; SLIVKA–VALLAŠEK 1991. 143.; SÁRKÓCZY–NOVÁKI–SÁNDORFI 1997. 80.

71 SIMON ZOLTÁN: A regéci vár kutatásának eddigi eredményei. *Castrum* 5. (2007/1.) 121–126.

72 GYÖRFFY 1987. 134–135.; MELEGH SZABOLCS: A regéci vár birtoklástörténete. A Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kara Tudományos Diákköri Közleményei, I. Miskolc, 2003. 129.

73 ENGEL PÁL: Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban. Budapest, 1977. 147. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat, 83.)

74 ENGEL PÁL: Az ország újraegyesítése. I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen (1310–1323). In: ENGEL PÁL: Honor, vár, ispánság. (Válogatott tanulmányok) Budapest, 2003. 344. [Milleniumi Magyar Történelem, Historikusok] (a továbbiakban: ENGEL, HONOR..., 2003.); KRISTÓ 2003. 330.

75 ENGEL 1996. 94.

76 GYÖRFFY 1987. 140.; FÜGEDI 1977. 191.

messzemenő következtetéseket sajnos nem lehet levonni. Ránkfüred váránál 1980-ban J. Macáka végzett kutatást, s 13. századi kerámialeletet talált.⁷⁷ Györffy György Abaúj vármegye 13. századi birtokviszonyait ábrázoló, továbbá Sárközy–Nováki–Sándorfi Abaúj-Torna megye várait bemutató térképének összevetésével megállapítható, hogy Ránkfüred Abák által birtokolt területen helyezkedhetett el a 13. század végén.⁷⁸

A petőszinyei Várhegyen ásatások nem folytak, de terepbejárások során 13–14. századi kerámiát találtak a felszínen.⁷⁹ Szinye település első írásos említése István ifjabb király 1269. évi okleveléből való, amelyből kiderül, hogy Rása fia Mihály birtokát Aba nembeli György fia Sándornak és Ethuruchnak adja.⁸⁰ 1276-ban György fia Ethuruch itteni részét feleségére és leányára hagyta.⁸¹ Az Abák 1280. évi osztozásakor Somosi Péter fia Miklós kapja.⁸² Egy 1293-ból származó oklevél szerint Aba nembeli Szinyei Péter fia Pető birtokolja egy részét, erre utal nemesi előneve: de Scynnae.⁸³ Egy 1302. évi oklevélből tudjuk, hogy Péter fia Pető fivérének tartja az 1269. évi adományozásból ismert Ethuruchot és Sándort, György fiait,⁸⁴ s ebben az oklevélben panasolja, hogy Amadé nádor elfoglalta Szinyét.⁸⁵ A birtok Amadé bukása után visszaszállhatott a családra, mivel Pető fiai bírják azt még a 14. században is.⁸⁶ Eszerint építhették a Szinye mellett található várat Aba nembeli György fiai, Somosi Péter fia Miklós, Szinyei Péter fia Pető, de akár maga Amadé nádor is emeltethette.

A tarcavajkóci Várhegyen 1977-ben Michal Slivka vezetett régészeti ásatásokat, s ennek során 13–14. századi leleteket találtak.⁸⁷ Tarcavajkóc falu V. István 1270-ben kelt oklevelében – melyben az uralkodó megerősítette a Rozgonyiak egyik őst, Raynold magistert birtokaiban – közvetetten, mint Sokol uradalom része tűnik fel.⁸⁸ Továbbá Györffy és Sárközyék fentebb említett térképeinek összevetése alapján is megállapítható, hogy Tarcavajkóc a Rozgonyiak földjén feküdt.⁸⁹ Az erősség pusztulása Slivkáék szerint a közelében 1312. június 15-én lezajlott rozgonyi csatával hozható kapcsolatba.⁹⁰

Skarus községet először a füzéri uradalom 1270. évi határjárása említi.⁹¹ Skarus ekkor az Aba-nem Nádasdi-ágának őse, Aba fia Miklós birtoka volt.⁹² 1335-ben a király az elhált Nádasdi Domokos birtokát Drugeth Vilmos nádornak adományozza.⁹³ Eszkáros várának építését nem részletezett tipológiai alapon Slivka és Vallašek a 13–14. századra teszi,⁹⁴ tehát abba az időintervallumba, amikor a terület az Abák Nádasdi-ágának birtoka, így nagyon valószínű, hogy az Abák ezen ága emelte ezt a várat is.

77 SLIVKA–VALLAŠEK 1991. 118.

78 GYÖRFFY 1987. 51.; SÁRKÖZY–NOVÁKI–SÁNDORFI 1997. 22–23.

79 SLIVKA–VALLAŠEK 1991. 205.

80 Uo. 206.

81 GYÖRFFY 1987. 149.

82 ÁUO X. k. 70–71., 51. okl.; GYÖRFFY 1987. 149.

83 SLIVKA–VALLAŠEK 1991. 206.

84 Uo.

85 GYÖRFFY 1987. 149.

86 SLIVKA–VALLAŠEK 1991. 206.

87 Uo. 220.

88 Uo. 220.

89 GYÖRFFY 1987. 51.; SÁRKÖZY–NOVÁKI–SÁNDORFI 1997. 22–23.

90 SLIVKA–VALLAŠEK 1991. 220.

91 ÁUO VIII. k. 255–259., 175. okl.; SLIVKA–VALLAŠEK 1991. 195.

92 A Nádasdi-ágról I.: CSOMA 1897. 8–10.; KARÁCSONYI 1995. 27.; ENGEL 2003.

93 GYÖRFFY 1987. 149.; SLIVKA–VALLAŠEK 1991. 227–228.

94 SLIVKA–VALLAŠEK 1991. 195.

Füzér-Őrhegy egyszerű erőssége esetében Simon Zoltán arra a következtetésre jutott, hogy párhuzamosan létezett a korábban tárgyalt kővárral, s az utóbbira vonatkozó okleveles adatok alapján megállapította, hogy az Őrhegy ugyanannak a birtokosnak a kezén volt, mint maga Füzér. Az 1270. évi határjárás alapján Füzér uradalmának határain belül feküdt és ez valószínűsíthető a következő századokban is. Egy szomszédos birtokos, mint az Őrhegyi erődítmény működtetője tehát nem jöhet számításba. Simon véleménye az, hogy az Őrhegy erődített megfigyelési pont lehetett,⁹⁵ Feld István véleménye hasonló, ő egy tipikus elővárnak tekinti.⁹⁶ Zsoldos Attila ugyanakkor újabban felvetette annak lehetőségét, hogy az Őrhegyi erősség azonos lenne azzal a „Temethyn” nevű várral, melyet 1270-ben Füzérral együtt említenek. Zsoldos szerint ez a Temetvény nem azonosítható – ahogy korábban hitték – a Nyitra megyei Temetvénnel, mely egyébként legközelebb csak 1348-ban tűnik fel az okleveles anyagban.⁹⁷ Az Őrhegyen talált kerámialetek egy csoportja a 13. sz. végére – 14. sz. elejére keltezhető,⁹⁸ ezért elvileg valóban köthető az Őrhegyi erősség építése Rosd nembeli Endre fia Mihályhoz vagy fiaihoz, akik 1270 körül bírták a füzéri várat. De számításba jöhet Amadé nádor is, akinek minden valószínűség szerint a birtokában volt a 13. század végén, bár erre közvetlen forrást nem ismerünk. Sőt, ha elfogadjuk Zsoldos felvetését, akkor akár az uralkodó is építhette az erősséget még valamikor 1270 előtt.

Jászó erőssége már valószínűleg Károly Róbert váraként épült fel, amire egy 1390-ben kelt oklevél utal.⁹⁹ Engel 1317 körülre teszi az építés idejét.¹⁰⁰

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy az ispánsági váron kívül nagy valószínűséggel az Abák építették Füzért (Kompolt-ág), Göncöt (Amadé-ág), Szalancot (Amadé- vagy Szalánci-ág), Eszkárost (Nádasdi-ág), valamint Idabukóc, Regéc, Kassa, Sárvár esetében is igen valószínű, hogy az Abák Amadé-ága volt az építető, sőt feltehető, hogy Petőszinye várának építése is az Aba-nemzetséghez köthető. Igen valószínű emellett, hogy ők is rendelkeztek e várak felett a 13. század végén, 14. század elején.

Végül az okleveles adatokból az is kiderül, hogy 1300-ban már Boldogkő ugyancsak Amadé nádor kezén volt. Egy 1300. évi oklevél említi az erősség várnagyát, „*nos Ihones [sic!] Comes Castellanus de Bolduaku*” formában, aki Benedek feleséggyilkos jobbágy ügyében jár el.¹⁰¹ Egy másik, feltehetően ugyanebben az évben kelt és ugyanezzel az esettel foglalkozó oklevélből az is kiderül, hogy János várnagy Amadé nádor helyett bíró („*iudex vice Omode palatini*”) ebben az ügyben, s a Benedek nevű jobbágy Amadé Alpár nevű falujából származik, továbbá ezen forrás is említi Jánost, mint Boldogkő („*Buldo ku*”) várnagyát.¹⁰² Amadé itteni birtoklását támasztja alá továbbá az is, hogy 1301. október 6-án Gergely választott esztergomi érsek – aki ugyanúgy, mint a nádor, Károly Róbert pártján állt – itt állít ki oklevelet.¹⁰³ Engel Pál egy 1338-ban kelt oklevélre

95 SIMON ZOLTÁN: Ismeretlen erődítés a füzéri Őrhegyen. *Műemlékvédelmi Szemle*, 1992. 27–30. (a továbbiakban: SIMON 1992.).

96 NOVÁKI–SÁRKÓZY–FELD 2007. 50.

97 ZSOLDOS ATTILA: Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években. (História Könyvtár. Monográfiák, 24.) Budapest, 2007. 52–55.; NOVÁKI–SÁRKÓZY–FELD 2007. 50.

98 SIMON 1992. 27.

99 Zsigmond-kori oklevéltár. I. Szerk.: MÁLYUSZ ELEMÉR–BORSA IVÁN. Budapest, 1951. 1338. (a továbbiakban: ZsO); SÁRKÓZY–NOVÁKI–SÁNDORFI 1997. 74.

100 ENGEL 1996. 333.

101 DL 60149. [Fotómásolat]; kiadva: HO VII. 300–301., 254. sz. okl.

102 DL 75156. [Fotómásolat].

103 DF 272734. [Fotómásolat]; kiadva: CD VII. 203.; regesztája: AOKI I. 77., 81. okl.

hivatkozva megállapítja, hogy 1317-ben a vár még Amadé fia László örökbirtoka,¹⁰⁴ de már ugyanebben az évben a király kezére jut.¹⁰⁵

Összességében ezen okleveles adatok alapján – véleményem szerint – nem vonhatók le pontos következtetések a vár építetőjére nézve, pusztán építésének ideje határozható meg hozzávetőlegesen. Biztosan tehát annyit állapíthatunk meg Boldogkő korai történetére vonatkozóan, hogy 1280 körül már állt, feltehetően egy ideig a Tomaj-nembeli Jaak fia Tyba ispán kezén volt, tőle IV. László király szerezte meg. 1300 környékén már Amadé nádor kezén találjuk, s az Abák Amadé-ága birtokolja egészen 1317-ig, amikor újból királyi vár lesz. Tehát hasonló volt a sorsa, mint a környék többi várának.

Am maga az építető személye bizonytalan marad, hiszen a vár – amennyiben egyáltalában azonosnak tekintjük az 1290 környékén kelt oklevélben említett Buldua várát az 1300-ban említett Bolduaku-vel – csere, alku vagy vásárlás útján is Jaak fia Tyba kezére kerülhetett valamikor az 1280-as években. Az is jó magyarázat lehetne továbbá a Tomaj nem abaúji birtoklására, ha Amadé és Tyba netán rokoni viszonyban álltak volna egymással, de ez – miután Tyba magtalanul hunyt el – egyáltalán nem igazolható. Mindenesetre, ha a birtoktörténetet s a többi vár sorsát is figyelembe vesszük, legalább annyira valószínű, sőt véleményem szerint valószínűbb, hogy az Abák nem Amadé ága emeltette Boldogkőt, csakúgy, mint Abaúj megye számos, előzőekben tárgyalt várát.

Am azt a lehetőséget sem zárhatjuk ki, hogy az uralkodó építtette a várat valamikor az 1270-es években, s az esetleg királynéi kegyből kerülhetett később Tybához. Ezt alátámaszthatja, hogy a királyné vizsolyi ispánsága Boldogkő közelében feküdt, valamint az is, hogy Tyba István királynéi tárnokmesterrel közösen kapja a fentebb említett négy birtokot, melyen később megosztóznak. Sajnos azonban az nem derül ki, hogy milyen kapcsolatban állt Tyba a tárnokmesterrel, s ezáltal a királynővel. István tárnokmester 1282–1290 között töltötte be ezt a pozícióját, de semmi egyebet nem tudunk róla,¹⁰⁶ s Tyba ispánt is az 1282. évi, valamint az 1290 körüli, előzőekben tárgyalt okleveleken kívül csupán egy 1265. évi per kapcsán említik.¹⁰⁷ Ha valóban IV. László emeltette a várat, s azt esetleg a királynő közbenjárására, vagy önszántából elajándékozta, meglehet, hogy az Abák egyre fokozódó hatalmát és térnyerését látva később jobbnak látta visszacserélni. Feltevésém szerint azonban nem maradhatott hosszú ideig az uralkodó kezén, s már valamikor az 1280-as években az Abákhoz kerülhetett, akkor, amikor Zsoldos Attila szerint feltehetően az Amadék kezére jutott a vizsolyi ispánság két legjelentősebb települése, Vizsoly és Gönc is.¹⁰⁸ Mindenesetre Amadé az 1290-es évektől kimutathatóan részint Göncön, részint Vizsolyban tartotta székhelyét.¹⁰⁹ Érdekes adat Boldogkő szempontjából, hogy III. András 1294. június 18-án a mai Boldogkőváralja határában létezett Rádon állít ki oklevelet.¹¹⁰ Ez akár azt is jelenthetné, hogy ekkor még az uralkodó a vár, hiszen közvetlen környezetéből keltez, ám azt nem tudjuk, hogy Rád Boldogkőhöz tartozott-e ebben az időben. Valószínűleg nem, hiszen a korábban említett 1317. évi oklevélből kiderül, hogy Amadé fia László Eel fia János Boldogkő vár alatt lévő Raad birtokát visszavette a maga

104 DL 107302. [Fotómásolat]; regesztája: AOkI IV. 264., 696. okl.; ENGEL 1996. 283.

105 ENGEL, HONOR. ..., 2003. 346.; ENGEL 1996. 283.

106 ZSOLDOS ATTILA: Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában. Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok, 36. Budapest, 2005. 100., 102. (a továbbiakban: ZSOLDOS 2005).

107 KARÁCSONYI 1995. 1024.

108 ZSOLDOS 2005. 40.

109 Uo.

110 BORSA 1987. II. k. IV. füzet, 134., 3974.

számára,¹¹¹ továbbá nem szerepel Boldogkő 14. századi tartozékai között sem. Ott található viszont Vizsoly, melyet az 1280-as években az Abák megszereznek, s melyet 1388-ban a vár tartozékai közé sorolnak Szerencs, Novaj, Abatelke, Újfalú és Arka mellett.¹¹² Azt azonban nem tudjuk, hogy mely települések biztosították Boldogkő várának ellátását a 13. század végén. Ennek oka nyilván abban keresendő, hogy egy magánvár ekkor – Engel Pál álláspontja szerint – elvileg ugyan egy adott terület központja volt, de jogilag a föld tartozékának számított, s ez a helyzet csak később változott meg.¹¹³ Királyi várak esetében nyilván más volt a helyzet, illetve akkor, ha a vár mint anyagi érték volt fontos, így csere, adományozás vagy vásárlás esetében. Ezért is nagy kár, hogy elveszett IV. László azon oklevele, melyben elcseréli Rezi és Zsid birtokokat Boldogkőért, mert valószínű, hogy ebben felsorolták, hogy mely birtokokat kapta még a vár mellett az uralkodó.

S végül nem feledkezhetünk meg arról az eshetőségről sem, amit már korábban érintettem, hogy „*castrum Boldua*” esetleg nem azonos a mai Boldogkővel. Az oklevelekben előforduló névalakok elvileg alátámasztják az egyezést, hiszen pusztán annyiban térnek el, hogy a Boldua előtag után a kő utótag kerül: „*Boldua*” (1290 k.), „*Bolduaku*” (1300), „*Buldo ku*” (1300), „*Boldoukw*” (1317). Továbbá nincs tudomásom Boldva nevű várról az ország más területén, noha egy Boldva nevű település található Borsod megyében, melynek Keresztelő Szent János tiszteletére épített bencés monostora számos 13. századi forrásban feltűnik, de várát nem említik,¹¹⁴ valamint éppúgy nem igazolható a Tomaj-nem Borsod megyei birtoklása, mint az abaúji. A névalakok hasonlósága sem visz minket közelebb a megoldáshoz. Kiss Lajos véleménye az, hogy a „Boldog” előtag a Boldva népetimológiás átalakításával jött létre. Eredetét tekintve keletkezhetett a Bod személynévből, de a Bódva folyónév alaki hatásával is lehet számolni a vár esetében, s később hozzákapcsolódott a „kő” helynévi utótag, mely a hegyi várak megnevezésére szolgált a középkor folyamán.¹¹⁵ Boldva falu pedig egyértelműen a mellette folyó Bódváról kapta a nevét.¹¹⁶ Mindenesetre nem tartom valószínűnek, hogy Boldva településről lenne szó az 1290 körüli oklevélben. Ám nem zárhatjuk ki annak lehetőségét sem, hogy az 1290 körül említett Boldua a terepen ugyan fellelhető, de írott forráshoz még biztosan nem köthető 13. századi erősségek csoportjában kereshető – ezek kérdésével behatóan foglalkozott az utóbbi évek várkutatása.¹¹⁷ Jó példa erre Zsoldos Attila említett azonosítási kísérlete Füzér-Órhegy illetve Temetvény várának vonatkozásában.

*

Végezetül megállapíthatjuk, hogy a kérdés, melyet e rövid tanulmány felvet, egyértelműen nem válaszolható meg jelenlegi ismereteink alapján, így mindenképpen további kutatások szükségesek.

111 DL 107302. [Fotómásolat]; regesztája: AOKl IV. 264., 696. okl.

112 ZsO I. 403.; ZsO I. 822.; CsÁNKI 1890. I. 197.

113 ENGEL Pál: Töprengések az Árpád-kori sánccvárak problémájáról. *Műemlékvédelem*, 1987/1. 10–17. (újra-kiadása: *Castrum*, 6. (2007/2.) 11–18.)

114 GYÖRFFY 1987. 760.

115 KISS LAJOS: Földrajzi nevek etimológiai szótára. Budapest, 1988. 62., 232.

116 Uo. 233.

117 Az ún. „kisvárak” kérdéskörére legutóbb I.: NOVÁKI–SÁRKÖZY–FELD 2007. 11.

